

Charlois

Het dorp van mijn grootouders

Charlois

Het dorp van mijn grootouders

Verhalen over Charlois in de
negentiende eeuw

Illustraties: hoofdzakelijk afkomstig uit archief van de
Stichting Historisch Charlois(SHC)

Omslagontwerp: Koen van den Reijen
Koendomedia@gmail.com

Omslag foto's: SHC

ISBN: 9789464480429

Copyright © Bas de Koning

Inhoud

Voorwoord - 1
Inleiding – 3
Eerste bezoek - 5
De Charloise kleermaker - 27
Van kleermaker naar pokken - 32
Op bezoek bij dominee van der Stenis - 40
De Charloise bakkerswereld - 44
Drankgebruik in Charlois - 52
Charlois draaft door - 61
Criminaliteit in Charlois - 69
Vlasdag – 80
Kindersterfte in Charlois - 94
De Charloise Amerikaan – 100
Cholera in Charlois - 109
Op bezoek bij dominee Bronsveld - 121
De Charloise wonderdokter - 130
Hekserij in de Gouwstraat - 144
Uitgaan en vermaak - 149
De eerste Charloise christelijke lagere school - 156
Charlois – een rondleiding - 169
Een bezoek bij kunstschilder Mèlis - 187
De Charloise adel - 192
De zalmvissers - 199
De Charloise brandweer - 208
Charlois kort na de annexatie - 212
Laatste bezoek - 223

Voorwoord

Als we aan Charlois denken, zullen de meesten van ons een beeld voor ogen hebben van een omvangrijke deelgemeente van Rotterdam. Betiteld als achterstandswijk komt dit deel van Rotterdam nogal eens negatief in het nieuws. Eens was dit stukje stad echter een klein dorp. Pas in 1895 werd het opgeslokt door de grote broer Rotterdam. Daarvoor was het een welvarend dorp aan de Maas, geroemd om zijn schone wandelwegen en welriekende boomgaarden en niet te vergeten zijn prachtige boerenhofsteden. Mijn grootouders zijn opgegroeid in dat Charlois. Met dit boekje wil ik de lezer laten kennismaken met het leven in dat toen Protestantse bolwerk. Zoals u in de inleiding zal kunnen lezen, heb ik hiertoe gekozen voor een niet alledaagse vorm. U, als lezer wordt meegenomen aan de hand van een van de dorpsgeneesheren, de heer Jacob Hoefsmid, waarbij u kennis maakt met de diverse aspecten van het dorpsleven in die tijd. Het is dus niet een geschiedenisboek in de gebruikelijke zin, maar het vertelt u wel iets over de mensen van toen, hun problemen, hun ziektes, hun geloof, hun armoe en rijkdom. Is dat leerzaam? Ik vind van wel. Iets te weten over de wijze waarop je grootouders opgroeiden en hun leven opbouwden werkt zeer verhelderend. Ik heb in ieder geval daardoor diep respect gekregen voor de wijze waarop zij de problemen van die tijd het hoofd boden.

Armoe en rijkdom speelden toentertijd een belangrijke rol in het dagelijks leven. Je zou mogen verwachten dat die situatie in de huidige tijd sterk verbeterd zou zijn, maar nog steeds hebben wij het gevoel dat de armen steeds armer en de rijken steeds rijker worden. Alhoewel ik de neiging heb te moeten concluderen dat de armen van nu in materiele zin, zich konden meten met de meer welgestelden van toen. Aan die enorme toename van de welvaart kleeft een keerzijde, die met name in Charlois zo duidelijk zichtbaar wordt. Was het in

de negentiende eeuw nog een wonderschoon dorp met veel prachtige natuur, nu is het verworden tot een stadsdeel met havens, industrie en woonwijken, waarop het etiket wonderschoon niet meer van toepassing is. Charlois is bij uitstek het voorbeeld van de prijs die betaald moest worden voor de welvaart van nu.

Hierboven heb ik al aangegeven dat ik gekozen heb voor een niet alledaagse verhaaltrant. De basis is een aantal verhalen die ik geschreven heb voor het kwartaalblad “Ons Charlois” van de Stichting Historisch Charlois. Deze verhalen heb ik omgezet in een dialoogvorm, waarbij de toenmalige geneesheer Jacob Hoefsmid een centrale rol speelt. Is het allemaal fictie? Natuurlijk zijn de dialogen ontsproten aan mijn fantasie. De ter sprake komende voorvallen en situaties echter niet, die zijn alle ontleend aan de kranten en tijdschriften uit die tijd. Een chronologisch verband heb ik niet nagestreefd, alhoewel alles zich hoofdzakelijk afspeelt in de laatste dertig jaar van de negentiende eeuw en kort daarna. De grootste bron waar ik uit heb geput, is zonder twijfel de gratis toegankelijke website van Delpher met zijn vele miljoenen krantenpagina’s. De meeste personen in dit boek hebben werkelijk bestaan, maar omwille van hun nagedachtenis en de privacy van hun nabestaanden heb ik hun namen, hoewel niet bij allen, veelal aangepast.

Oosterhout, 1 november 2021

Inleiding

Laat ik mij gelijk voorstellen. Ik ben Jacob Hoefsmid en ik ben geneesheer in het dorp Charlois. Ik woon daar met vrouw en twee dochters in een herenhuis aan de Zuidhoek. Charlois is een wonderschoon dorp aan de Maas tegenover Rotterdam.

Maar volgens de schrijver is het later verworpen tot een uitgebreide deelgemeente van deze stad en wellicht komt dat Charlois u meer bekend voor. In mijn tijd wonen er rijke boeren in prachtige boerderijen en schone dijken en weelderige fruitboomgaarden geven het landschap een welvend aanzien. Mijn verhaal speelt zich af in de tweede helft van de negentiende eeuw. Zelf ben ik daar niet geboren, Ik zag het levenslicht in 1834 in Amsterdam. Met Charlois maakte ik pas kennis door mijn vrouw die daar woonde. Toen ze er een chirurgijn zochten, zorgde mijn schoonvader, als notaris een van de notabelen, dat ik dat baantje kreeg. En ik heb geen moment spijt van die kruiwagenbemoëienis. Ik heb hier niet alleen veel patiënten, maar ook veel goede vrienden. Trouwens een van de voordelen van een geneesheer is dat je doorgaans weinig echte vijanden hebt, want op z'n tijd heeft iedereen je een keer nodig. Natuurlijk behoren de meeste van mijn vrienden tot de notabelen van het dorp. Zo mag ik de notaris, de burgemeester, de kantonrechter, een kunstschilder en een paar rijke herenboeren tot mijn vaste kennissenkring rekenen. Maar ik kan daarnaast ook goed opschieten met het schoolhoofd, de uitbaters van de vele cafés, de smid en nog vele andere middenstanders. En bovendien heb ik de indruk dat de meeste patiënten mij op handen dragen, alhoewel ik hen dikwijls weinig te bieden heb. U, als lezer, wil ik graag laten kennis maken met het wel en wee van dit wonderschone dorp en de beste manier daartoe is samen met mij op bezoek te gaan bij al de zieke en minder zieke Charloisers in mijn praktijk. Ik kom overal, dus het zal u een goede indruk geven van wat er speelt in mijn dorp. Het zal duidelijk zijn dat niet

iedere lezer daadwerkelijk mij fysiek kan vergezellen, maar ik heb iemand gevonden die gaarne de honneurs voor u zal waarnemen. Voor het gemak noem ik hem Guido Metzgezel. Hij is een geboren Charloiser, alleen veel later dan ik, namelijk in 1940. Het bijzondere van hem is dat hij al naar gelang zijn behoefte kan verkeren in zijn tijdsperiode, als wel in de mijne. Een heuse tijdreiziger dus. Hoe hij dat klaarspeelt, is voor mij een raadsel en waarschijnlijk voor u ook. Hij heeft het wel eens over ene Einstein, maar wie dat is, weet ik niet. Maar wat doet het er toe, het is gewoon een aangename gast om mee rond te trekken. Ik heb met hem wel duidelijke afspraken gemaakt. Behalve mijn echtgenote weet niemand de achtergrond van Guido. Ik maak de rest wijs dat hij een aankomend geneesheer is en mij bij tijd en wijlen vergezelt om het vak te leren. Ik heb hem ook wat kleren van mij geleend, want die vreemde kleding die hij normaliter draagt, ziet er zo raar uit. Hij liet mij bijvoorbeeld zijn broek zien. Een blauwe spijkerbroek noemde hij het. Hij zou er straal mee voor gek lopen in mijn Charlois. En op het etiketje stond made in China. De meeste Charloisers weten nog niet eens waar China ligt, laat staan dat daar broeken worden gemaakt. Nee, wij lopen alleen in door Charloisers gemaakte broeken. Ik heb ook afgesproken dat hij maar zo veel mogelijk zijn mond moet houden, want met dat bekakte taaltje van hem, zou hij te veel opvallen. Voor de rest zien we wel hoe het loopt. Ik vind het zelf ook spannend. En ja, ik heb nog een belangrijke afspraak met hem gemaakt. Hij vertelt mij niets over mijn toekomst en ik vertel hem niets over zijn voorouders. Ik heb ook geen idee wie dat zijn, want zijn ouders moeten nog geboren worden.

Het eerste bezoek

Gisteren is Guido Metgezel in Charlois gearriveerd en logeert in hotel Stuur en heeft daar een kamer met zicht op de haven. Jacob rijdt bij het hotel langs om hem op te pikken. Hij staat al te wachten.

‘Goedemorgen Guido, hopelijk heb je goed geslapen, want het kan er nog wel eens luidruchtig zijn met al die zeelui.’

Guido antwoordt heel opgewekt. ‘Ook goedemorgen Jacob, slapen was geen probleem, want de lucht is hier veel zuiverder dan ik gewend ben in mijn Charlois.’

Hotel Stuur

‘Goed te horen Guido. Ik stel voor gelijk van start te gaan, dan vertel ik je gaandeweg wel wat meer over mijn persoontje en natuurlijk over mijn dorp Charlois. Het eerste bezoek waarop je mij gaat vergezellen, is eigenlijk niet een echt ziekenbezoek, maar meer een spontane visite ingegeven door de nieuwsgierigheid van mijn echtgenote. Die heeft in het roddelcircuit gehoord dat Mina Dekker op de Heij bij de koningin in Den Haag is geweest. Ik word er nu op uit

gestuurd om te weten te komen hoe dat werkelijk zit, want dat zou natuurlijk heel bijzonder zijn. Het is slechts een kort ritje met het rijtuig over de Schulpweg en dan richting Pernis. Ik moet je wel waarschuwen, de Heij is een beetje armetierige woonomgeving, alles straalt armoede uit; zelfs het ongedierte, alhoewel in grote getalen aanwezig, is vel over been. En Mina's schamele onderkomen vormt daarop geen uitzondering. Voordat we vertrekken wil ik je nog voorstellen aan Arie van Broekhoven, hij is mijn steun en toeverlaat en manusje van alles. Hij is mijn koetsier, mijn geld ophaler, maar ook mijn verpleeghulp en op zijn tijd ook nog mijn tuinier. Vandaag is hij onze koetsier en brengt ons veilig over de slechte landweg naar Mina's huisje.'

Guido en Arie schudden elkaar beleefd de hand, waarna Arie met zijn zweep het paard een tikje op de kont geeft, die dat als teken opvat om te gaan lopen.

'En heb je al een beetje rondgekeken in Charlois,' vraagt Jacob aan Guido.

'Ja zeker, gisteren heb ik een wandelingetje gemaakt in het dorp. Ik wist niet dat het zo mooi was. Die prachtige boerderijen en wonderschone dijken met uitzicht op de

bloeiende boomgaarden en landerijen, hebben veel indruk gemaakt.

Wat mij wel opviel, waren al die kleine laantjes en hofjes in de Gouwstraat en Kerksingel. Een beetje armoedig had ik het idee. Maar dat uitzicht vanuit het hotel over dat hele poldergebied dat vind ik verdomd mooi.’

‘Even opletten, Guido, dat woord “verdomd” kun je hier beter niet gebruiken. Charlois is nogal protestant en voor sommige mensen is dat een serieuze vloek. Hou het voortaan maar op “verrekt”, dat kan wel door de Charloise beugel.’

Na een kort ritje komen ze bij het huisje van Mina aan en zien dat de deur op een kier staat. Het huisje is inderdaad niet meer dan een schamele krot. Jacob klopt een keer op de deur en wacht zo te zien geen reactie af, maar stiefelt gewoon naar binnen. Dat is hier kennelijk de gewoonte. Jacob steekt direct van wal.

‘Goedemorgen vrouw Dekker, ik kom eens even naar jouw kleine kijken. Ik hoorde van de heer de Lange dat hij nogal hoest en er heerst momenteel slijmhoest onder de

kinderen en dan is het oppassen geblazen. Ze kunnen er maar zo in stikken.’

Vrouw Dekker is wel verbaasd, ze had de dokter niet verwacht.

‘Ja, dat klopt dokter, ik had u niet verwacht, maar ik ben blij dat u er bent. Hij hoest de longetjes uit zijn lijf.’

Hoefsmid onderzoekt de kleine en komt tot de conclusie dat het een forse verkoudheid is en gelukkig geen slijmhoest. Vrouw Dekker is opgelucht en vertelt tegen de dokter dat de kleine die kou waarschijnlijk opgelopen heeft in Den Haag.

Hoefsmid veinst verbazing en vraagt:

‘Den Haag, maar vrouw wat deed jij nou met die kleine in Den Haag?’

‘Dat zal ik u vertellen, dokter. Zoals u wel weet, zit ik zwaar in de armoe en de ellende doordat de hoge heren in Dordrecht mijn man meer dan een jaar gevangenisstraf hebben gegeven. In zijn dommigheid kocht hij spul dat gestolen bleek te zijn. Maar die onnozele Hans wist echt van niks, want hij is een doodgoeie kerel. Maar ze namen hem gelijk mee en ik bleef alleen achter met tien kleine keuters. De oudste is pas dertien. En met een bedeling van een paar gulden per week kan ik al die monden echt niet voeden.’

‘Nee, dat begrijp ik,’ knikt Hoefsmid. ‘Vrouwtje, vrouwtje wat een toestand. Dat houdt geen mens vol.’

‘Zeg dat wel dokter. We verrekken van de honger en de kou. Vier kinderen heb ik al afgegeven aan andere mensen, maar ook met zes kinderen red ik het niet. Nou, kreeg ik vorige week, van iemand die wist van mijn ellende en meelij met me had, een gulden. Ik dacht, verrek maar. Ik gebruik die gulden om naar de koningin te gaan en dan kniel ik voor haar neer en vraag genade voor mijn man. Zij kan mij toch zo niet laten creperen. Dus ik met de tram naar Den Haag, met die kleine onder een wollen doek.’

Hoefsmid is nog steeds een en al verbazing en vraagt verwonderd : ‘Hoe kom je in godsnaam op het idee om naar de koningin te gaan, maar heb jij dan de koningin ook nog gezien en gesproken?’

‘Jammer genoeg niet,’ vervolgt vrouw Dekker haar verhaal.

‘Ik heb daar urenlang voor het paleis heen en weer gelopen, maar de koningin kwam niet naar buiten. Het ijzelde en het waaide. Ik stierf zo wat van de kou. Toen kwam er een deftige hoge meneer en die vroeg wat ik daar deed. Ik vertelde dat ik aan de koningin genade wilde vragen voor mijn man. Hij zei, vrouwtje, vrouwtje, de koningin komt met die kou echt niet naar buiten. Kom we gaan jouw smeekschrift samen aanbieden aan het paleis. En dokter, je kan het geloven of niet, niemand durfde ons tegen te houden. Hij liep zo maar met mij naar binnen en in het paleis in de Wilhelmina galerij kon ik mijn smeekschrift afgeven. Daarna stopte hij mij stiekem nog tien gulden toe en zette mij op de tram terug naar Charlois.’

Hoefsmid schudt verbaasd zijn hoofd.

‘Jeetje, vrouw Dekker, wat een verhaal, het is bijna niet te geloven en nou hoop je zeker dat de koningin nog wat van haar laat horen. Maar daar zou ik maar niet teveel op rekenen, want die heeft het hartstikke druk met regeren. Had die hoge meneer trouwens een snor en een sikje?’

‘Ja, dat had ie en hij had ook zo’n hoge hoed op.’

Hoefsmid heeft nogal wat kennissen in de hogere kringen, dus heeft dan wel een vermoeden wie die hoge meneer geweest is.

‘Ik denk, vrouw Dekker, dat jij samen met graaf Dumonceau, naar het paleis bent gelopen. Hij is een hele hoge meneer en was de adjudant van de oude koning en kind aan huis in het paleis. Hij zat zelfs aan het sterfbed van de koning. Veel dames in Charlois zullen stik jaloers op jou zijn dat jij met een echte graaf in het paleis geweest bent. Een echte graaf die vind je niet in Charlois. Wat een prachtig verhaal. Mijn vrouw zal niet weten wat ze hoort. Dat gaat zeker in de krant komen en jij wordt nog wereldnieuws in Charlois.’

De kleine begint te hoesten, hetgeen voor Hoefsmid reden is om vrouw Dekker nogmaals op het hart te drukken hem goed in gaten te houden.

‘Je bent natuurlijk nog vol van die reis naar Den Haag, dat begrijp ik wel, maar vergeet vooral niet goed op die kleine te letten. Houdt hem goed warm. En trouwens nog een goede raad. Als jouw man nou volgend jaar weer terugkomt uit het cachot, zorg dan dat er geen kinderen meer bijkomen. Tien is meer dan genoeg.’

Vrouw Dekker kijkt bedenkelijk.

‘Ja dokter, dat is makkelijk gezegd; van mij hoeft het niet meer zo nodig, maar als ik hem weiger, gaat hij naar een ander. Zo zijn de mannen.’

Van die opmerking heeft Hoefsmid niet terug.

Buiten gekomen richt Jacob weer het woord tot Guido.

‘Je hebt gezien Guido dat er naast die rijke hofsteden ook armoe is in dit dorp. Die vrouw is helemaal afhankelijk van wat hulp van anderen en ook van de kerk. Zo’n bezoek geeft mij altijd een rot gevoel, maar ik heb nu wel een pracht verhaal om te vertellen tegen mijn vrouw.’

‘Trouwens zijn er in jouw Charlois ook nog van die arme mensen, die helemaal afhankelijk zijn van de bedeling en van de aalmoezen van de kerk?’

Guido denkt even na. ‘Ja Jacob, armoede is van alle tijd, maar wat mij het meest verwondert, is dat haar man als klein helertje meer dan een jaar gevangenisstraf krijgt. In mijn tijd kom je er vanaf met een korte taakstraf van vijftig uur of zo.’

‘Een taakstraf, wat moet ik me daar bij voorstellen,’ vraagt Jacob.

‘Nou gewoon een aantal uren werken voor de gemeente, bijvoorbeeld straatvegen of onkruid wieden in het park,’ legt Guido uit.

Jacob vindt dit maar een slap gedoe, ‘gevangenisstraf is veel beter, daar leren ze van.’

Maar gaat Guido verder, ‘Je had het over armoede. Ja, die is er ook nog steeds in mijn Charlois. Armoede zal nooit verdwijnen. De rijken worden nog steeds rijker en de armen steeds armer. De bedeling is bij ons een zaak van de overheid en niet van particulieren of van de kerk. Als in een gezin het inkomen wegvalt, dan krijgen ze een standaard bijstandsuitkering en bovendien allerlei toeslagen van de belastingdienst. Maar dan nog is het meestal geen vetpot en moeten ze dikwijls nog aankloppen bij een voedselbank.’

Jacob lijkt verrast. ‘Dat klinkt heel goed, maar waar wat is in godsnaam een voedselbank?’

Jacob legt uit, ‘Eigenlijk is een voedselbank net zo iets als bij jullie de bedeling, maar dan wordt er alleen voedsel uitgedeeld, geen geld. De mensen die daar gebruik van maken, hebben te weinig inkomen om voldoende voedsel te kunnen kopen en die mogen een keer per week een volle tas komen ophalen.’

Hij vervolgt zijn uitleg met de opmerking: ‘Eigenlijk is armoede een relatief begrip, want jouw armen zouden mijn armen rijk noemen. De minst verdienenden in de maatschappij zullen zich altijd arm voelen en dus ongelukkig. Die situatie zal mijn inziens nooit veranderen, want de mens blijft de mens en die heeft maar in bepaalde mate oog voor het lot van de anderen. En Jacob, neem van mij aan, die mate van solidariteit is in mijn tijd niet groter dan in jouw tijd. En in werkelijkheid is ons systeem niet veel beter dan dat van jullie. De bedeling bij jullie is veel meer maatwerk en dus eerlijker, lijkt mij. Want in mijn tijd leidt de regelgeving van de overheid dikwijls tot oneerlijke situaties voor de mensen.’

Jacob heeft zo z'n twijfels of dat zo is, want hij wordt heel dikwijls geconfronteerd met diepe armoede en ellende.

Guido is ook onder de indruk van het grote aantal kinderen in het gezin van Mina Dekker. Hij vraagt Jacob: ‘die extreme armoede wordt toch ook veroorzaakt door het grote aantal kinderen, doen jullie daar niets aan? In mijn tijd zijn de gezinnen veel kleiner, twee of drie kinderen en zeker niet meer.’

Jacob zucht: ‘Ja dat is een groot probleem dat niet makkelijk op te lossen is. De mannen hebben zo hun behoefte, dat hoorde je Mina al zeggen en zijn niet te stuiten en hoe voorkom je dan dat een vrouw dan zwanger raakt?. De meesten in Charlois hebben dat probleem in de handen van God gelegd. Die regelt het wel; nou ik weet wel beter, God regelt niets, die wil daar zijn handen niet aan branden. De modern denkenden onder ons steken nog wel eens hun licht op bij de Neomalthusiaanse bond en krijgen dan het zogenaamde Middelenboekje. Maar in de orthodoxe Charloise kringen worden die consultatiebureaus beschouwd als huizen van ontucht. In voorkomend geval raad ik de mensen aan een vorm van coitus interruptus of periodieke onthouding. Maar veel zoden zet het voorshands nog niet aan de dijk. Ze blijven zwanger worden. Hoe doen jullie dat trouwens, Guido?’.

‘Nou in mijn tijd is dat een van de problemen die wel opgelost zijn. Een simpel pilletje dat de vrouwen iedere dag slikken, voorkomt dat de dames zwanger worden. Daarnaast kan je ook gebruik maken van rubbercondooms en soms voelt de man zich ook geroepen om een duit in zijn zakje te doen en laat zich steriliseren door zijn zaadleider te laten doorknippen. Nee dit probleem kennen wij eigenlijk niet meer.’ Jacob is onder de indruk.

Ze rijden weer terug richting Charlois en Jacob kondigt zijn volgende ziekenbezoek aan.

‘Als tegenhanger gaan we nu eens op bezoek bij iemand die het beter geschoten heeft. Op naar vlasboer Barendregt aan de Dordtse straatweg. Een rijke en vooraanstaande boer in Charlois. Zijn zoontje is ziek. Het zal wel niet heel ernstig wezen, maar we gaan toch even kijken en onder ons gezegd: die boer zit er warmpjes bij, die kan mijn visite best betalen. Daarna heb ik een verrassing voor je en gaan we een borrel drinken in mijn stamcafé het Hof van Bourgondië. Dat is een prima afsluiting van de eerste dag samen. Kom op, Guido, stap maar in, het is een kwartiertje rijden en dan vertelt Arie je

onderweg wel iets over de vlasserij in Charlois. Die weet daar alles van. Zijn vader was vlasarbeider en hij heeft als kind daar zelf ook in gewerkt. Allee Arie, vertel Guido eens over het vlas.’

Arie heeft de verteltrant van een schoolmeester, wat hij trouwens graag was geworden, maar in die tijd werd je niet makkelijk van een dubbeltje een kwartje. Hij mag al blij zijn dat hij het vlas ontsnapt is en bij een geneesheer werkt.

‘De verbouw en de verwerking van vlas is in Charlois een belangrijke activiteit,’ zo begint hij zijn verhaal. ‘Verscheidene boeren zijn er flink rijk van geworden, waaronder die Barendregt, waar wij nu op bezoek gaan omdat zijn zoontje ziek is. Maar de meesten zijn wel rijk geworden over de rug van hun arbeiders en hun gezinnen, zoals mijn vader, want die leven meestal in zeer armoedige omstandigheden. Dat zal de dokter u de komende weken nog wel aan laten zien. Om dat te begrijpen moet je weten hoe dat gaat in het vlas en dat zal ik u eens haarfijn uitleggen.’

Hij haalt een keer diep adem en vervolgt zijn verhaal.

‘Vlas wordt gezaaid in maart en geoogst in juli en augustus. Tijdens de groeiperiode moet er regelmatig met de hand gewied worden, want onkruid is verrekke slecht voor de plant. Om de planten niet beschadigen mogen er bij het wieden geen klompen of schoenen worden gedragen. Dus moet je als wieder op sokken tussen de planten door kruipen en voorzichtig het onkruid verwijderen. Dit werk wordt ook veel door kinderen gedaan. Als 12-jarig jongetje heb ik ook op mijn knieën rondgekropen en dikwijls op mijn donder gehad van de boer omdat ik niet hard genoeg werkte. Slavendrijvers zijn het. Het oogsten gebeurt met de hand door de stengels uit de grond te trekken.’

Hij zucht een keer en gaat dan weer verder.

‘Dat trekken gaat best zwaar en je staat urenlang in een gebogen houding, daar word je stik moe van. Na een dag vlas trekken krijg je de rug echt niet meer recht en ben je helemaal kapot; afleggens klaar zegt mijn vader altijd. Daarna wordt het vlas in hagen op het land opgesteld om te drogen. Als het

droog is, wordt er in september gerepeld, waarbij de zaadbol van de vlasstengel wordt verwijderd. De zaadbol wordt daarna ontdaan van het kaf, dat als veevoer dient.

vlastrekken

Het zaad wordt voor een deel gebruikt voor de nieuwe oogst en deels om lijnolie van te maken’.

Schoolmeester Arie is niet meer te stuiten, hij begint er echt plezier in te krijgen en merkt dat Guido een aandachtige leerling is.

‘De volgende bewerking is het “Roten”. Dat is om de pectine in de stengel op te lossen om de vlasvezel los te maken van de houtkern. Dat doe je door de bosjes vlas dakpansgewijs in een sloot op elkaar te leggen, waarbij het afgedekt wordt met een laag modder, zodat het vlas onder water blijft.

Na twintig dagen wordt het vlas weer uit de sloot gehaald. Dat is echt mannenwerk, het is heel zwaar, want je staat tot je middel in het koude water en het stinkt als een beerput. Na een dagje roten stink je als een otter en ben je ook rijp voor

de reumatiek. In de winter wordt gestart met het “Braken”, waarbij de vlasstengels verbrijzeld worden tussen twee getande houten rollen. Dit is ook al heel zwaar werk en nog veel ongezonder, met heel veel stof. En bij het “zingelen” is dat nog veel erger. Dan zie je geen hand voor de ogen van het stof. Bij het zwingelen wordt met een zwingelspaan op het

Het roten van vlas

vlas geslagen en dan komen de houtachtige delen los. Dat gebeurt in een zogenaamde zwingelkeet. Aan de zijkanten van de keet heb je meestal half openstaande horizontale schotten voor wat ventilatie, maar in de winter krijg je dan als zwingelaar een verrekt koude rug en dan gaan meestal de schotten snel weer dicht en wordt het hoesten en nog eens hoesten. Zwingelen is slecht en heel ongezond werk en wordt gedaan door mannen en vrouwen. De laatste behandeling is het “opmaken” in het opmaakhok. Hier worden de laatste onzuiverheden verwijderd door de vlasstengels over een hekel te halen. De hekel is een dikke plank met ijzeren pinnen. Zo, mijnheer Guido, nu weet u een beetje wat er allemaal komt kijken om vlas te maken, waar ze daarna van die lekkere linnen lakens van maken. Dan hebben er al heel wat vlasarbeiders het loodje gelegd. Veel ouder dan

50 jaar worden de meesten niet, dan zijn ze echt uitgehoest. Maar we komen nu bij de Vlashoeve van Barendregt, die is rijk geworden van het geld dat zijn arbeiders letterlijk en figuurlijk opgehoest hebben. Mijn vriend is hij niet, maar helaas wel die van mijn baas, dus moet ik altijd vriendelijk tegen hem zijn.'

Terwijl ze de oprijlaan van de boerderij oprijden, neemt Jacob het woord.

'Ja Guido over die toestanden in de vlasverwerking is heel wat te doen. Uitbuiting, ongezond en slecht betaald werk, je zou het eigenlijk een vorm van slavernij kunnen noemen. En onze vriend Barendregt doet er evenzo aan mee, die is eigenlijk geen haar beter. Maar ja, het is verder toch een aardige kerel en hij stort regelmatig een leuk bedrag in de armenpot. We zullen eens naar zijn zoontje gaan kijken, het zal wel meevallen met het ventje.'

Het is inderdaad een prachtige hoeve en Barendregt staat hen al op te wachten. Ze worden binnen gelaten en volgen de boer naar een van de mooie kamers. In een bedstede in de hoek ligt het zieke zoontje. Hij ziet er koortsig uit en hoest, maar dat zal wel niet van het vlas zijn, vermoedt Guido. De kamer is ingericht met dure spullen dat kun je wel zien. Hoefsmid begroet de boer heel hartelijk.

‘Zo Barendrecht, ik kom eens even naar je zootje kijken. Ik hoorde van je knecht dat hij hoge koorts heeft.’

‘Dat klopt Jacob, hij heeft het goed te pakken. Hij gloeit helemaal van de koorts. Mijn vrouw en ik maken ons best wel zorgen.’

Hoefsmid onderzoekt het zootje en komt tot de conclusie dat hij influenza heeft.

‘Ja Barendrecht, je zootje is goed ziek, hij heeft influenza. Die ziekte steekt weer de kop op. Maar hij is jong en sterk, dus die is binnen een weekje weer de oude. Laat hem zo nu en dan heet citroenwater drinken, dat drukt de koorts een beetje en laat hem goed zweten. Verder is er weinig aan te doen. Uitzieken is het motto.’

Ze lopen samen weer naar buiten en Hoefsmid informeert hoe het is met de oogst.

‘Ik hoor soms van die alarmerende verhalen over de gevolgen van die extreme droogte dit jaar, hoe is het jou vergaan?’

‘Ik mag eigenlijk niet klagen, Jacob. Het meeste vlas dit jaar is door de droogte niet opgekomen. Ik heb echter tijdig een deel weer ondergeploegd en daarop rogge verbouwd. De rogge is duur dit jaar, dus dat kwam goed uit. Het resterende vlas brengt toch nog een erg goede prijs op, dus al met al heb ik door de droogte weinig schade geleden. Gelukkig heb ik ook nog vlaspercelen gehuurd in de Haarlemmermeer en daar is meer regen gevallen en daar lijkt de vlasoogst gunstiger uit te pakken. Nee, erger is het voor de arbeiders, die verdienen normaliter in de winter aan het vlas nog een aardig daggeld. Deze winter hebben die veel minder werk, dus ook weinig inkomsten en veel van hen moeten naar de bedeling. Ik ben trouwens bang dat het gedaan is met de vlasbouw in Charlois. Het is te risicovol. Vorig jaar was het door de regen ook al niets. Het vlas stond toen te geil en groeide uit zijn kracht, waardoor het zwak lint gaf. Nu weer de droogte. Ik stop er in ieder geval mee.’

Barendrecht maakt zich ook zorgen om zijn collega's, de melkveeboeren.

‘De veeboeren hebben het trouwens ook slecht. Het gras op de weilanden is door de grote droogte verbrand en verdord. De meesten moeten nu hun dieren voeren met mais en de beste runderen voeren ze zelfs met gekookte aardappelen. Het hooi is schreeuwend duur. Dat wordt van de winter een groot probleem met zo weinig hooi. Gelukkig zitten de aardappelboeren nog met duizenden mudden aardappels in de putten. Vorig jaar waren de prijzen verrekke laag en toen hebben ze de aardappels in de putten gelaten en gewacht op betere tijden. Die kunnen ze nu voor een deel kwijt aan de veehouders. Maar de prijs blijft toch nog te laag om uit de kosten te komen.’

Hoefsmid is wel gewend aan klagende boeren en drukt Barendrecht nogmaals op het hart om zijn zoontje goed in de gaten te houden en als de koorts zou toenemen, hem nogmaals te waarschuwen. Barendrecht betaalt de visite contant, zonder kwitantie. Wel zo makkelijk voor de administratie.

Dit ontlokt later bij Guido de vraag: ‘Hoeveel moet Barendrecht nou betalen voor zo'n visite en wat betaalt Mina van vanmorgen voor jouw bezoek?’

‘Goede vraag, Guido; bij Barendrecht reken ik een gulden, die kan dat makkelijk betalen. Vanmorgen bij Mina, daar reken ik niets voor, die kan dat toch niet betalen. Voor de minder rijke mensen heb ik trouwens een systeem bedacht. Een soort ziekenfonds. Al mijn patiënten kunnen hieraan deelnemen. Zij betalen doorgaans 2 tot 3 cent per persoon per week en krijgen daarvoor gratis geneeskundige hulp van mij. Arie van Broekhoven is mijn fondsbode, die gaat wekelijks bij de mensen langs om de paar centen contributie op te halen.’

Guido lijkt verrast, ‘jij bent eigenlijk best een sociale geneesheer, Jacob, ook al heb je veel liberale ideeën.’

Jacob stapt glunderend weer in de koets en in draf gaat het terug naar Charlois en wel naar het beloofde stamcafé het Hof van Bourgondië op de hoek van de Zuidhoek.

Ze stappen binnen door de tuindeuren en zetten zich neer aan de bar, waar ene Willem uit het Molenslop somber voor zich uit zit te kijken. Jacob spreekt hem direct aan.

‘Hallo Willem, wat kijk je somber. Smaakt je borrel niet?’ Willem is verheugd de dokter te zien en zegt. ‘Nee, dokter ik had vandaag weer eens geen werk. Normaal is er volop werk in het vlas, maar dit jaar door de erg droge zomer is er veel vlaszaad niet uitgekomen. Dus weinig werk voor ons arbeiders.’

‘Zo, dat is ook een strop voor die vlasboeren,’ merkt Hoefsmid op. Maar met die welgestelde vlasboeren heeft Willem geen meelij.

‘Ben je gek, dokter, die boeren vangen woekerprijzen voor het vlas dat er nog wel is. Nee, die eten er geen boterham minder om. Wij, de werkers, zijn zoals gewoonlijk weer de klos. Wij moeten de broekriem aanhalen en hebben weer een probleem om de winter door te komen.’ Hoefsmid heeft wel een goed idee.

‘Maar Willem, waarvoor meld jij je niet aan voor die baan van conciërge van het Raadhuis. Een lekker makkelijk baantje en het verdient best aardig, 200 gulden per jaar en vrij wonen. Dat is toch beter dan dat huisje in het Molenslop.’

Willem schudt meewarig zijn hoofd.

‘Ja dokter, dat zei mijn vrouw Kee ook al, ik moest van haar direct gaan vragen in het Raadhuis. Het liep storm zei ze. Ik ben in het Raadhuis wezen kijken, maar daar vertelden ze erbij dat je als het nodig is ook politiediensten moet draaien. En dokter, zeg nou eerlijk je ziet mij toch niet veldwachtertje spelen. Dan kan ik het stropen ook wel vergeten. Nee, vriend van de politie zal ik nooit worden.’

Hoefsmid kan zich inderdaad wel indenken dat Willem geen politievriendje is, maar verwacht een slecht stroopjaar en heeft nog wel een ander advies voor extra bijverdiensten.

‘Nou Willem, dat stropen kan je toch wel uit je hoofd zetten, want ik las in de krant dat door al dat gejaag en gestroop er in de hele Charloise polder geen haas meer te bekennen is. Dus dit jaar kan je het extra zakcentje met dat stropen wel op je buik schrijven. Ik weet trouwens, denk ik, nog wel een aardig bijbaantje voor jouw Kee. Die kleine van jullie zal onderhand wel van de borst afraken en in de Zuidhoek bij die koopman Sommer vragen ze een vaste Min, die niet te jong kraams is. Een prachtig bijbaantje voor die mooie Kee van jou. Ze is zindelijk en heeft een goed voorkomen en een dito voorgevel. Precies wat die Sommer zoekt. Ik wil wel een goed woordje voor haar doen bij hem. Laat ze er maar eens over nadenken, Willem. Voor jou heeft het trouwens ook voordelen, want zolang een vrouw zogend is, wordt ze niet snel weer bezwangerd.’

Willem veert op en kan zich helemaal vinden in het voorstel van Hoefsmid. Hij stapt direct op om Kee aan het werk te zetten.

Hoefsmid wendt zich vervolgens tot de kastelein Albertus, die aanschoof aan de toog.